

Tadeusz Pawluk

Środki społecznego przekazu w dyspozycjach Kodeksu Prawa Kanonicznego

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 31/3-4, 45-58

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. TADEUSZ PAWLUK

ŚRODKI SPOŁECZNEGO PRZEKAZU W DYSPOZYCJACH KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO

Treść: Wstęp. — I. Prawo Kościoła do posługiwania się środkami społecznego przekazu. — II. Zadania biskupów. — III. Obowiązek duszpasterzy. — IV. Obowiązki wiernych. — V. Cenzura przewencyjna. — VI. Publikowanie pism przez wiernych w wydawnictwach świeckich. — VII. Sankcje kanoniczne za nadużycie środków społecznego przekazu. — Zakończenie.

Wstęp

Przez środki społecznego przekazu (*instrumenta communicatio- nis socialis*), zwane też środkami masowego przekazu bądź — umownie — publikatorami, należy rozumieć te środki czy urządzenia, za pomocą których można dotrzeć ze słowem, informacjami lub ideą zarówno do poszczególnego człowieka, jak i do zbiorowości i całej społeczności ludzkiej. Za ich pośrednictwem dokonuje się przekazywanie i wymiana myśli we współczesnych społeczeństwach. Takimi środkami są głównie: prasa i różnego rodzaju publikacje, radiofonia, telewizja, kinematografia.

Kościół od początku interesuje się środkami społecznego przekazu. Zawsze zależało mu na tym, aby myśl ewangeliczna i idea zbawienia jak najskuteczniej docierały do świadomości ogółu wiernych. Dlatego w świątyniach chrześcijańskich od dawna przemawiają nie tylko święci szafarze; swoją wymowę religijną mają czynności liturgiczne, śpiew i muzyka, rzeźby i malowidła. Dla ludzi średniowiecza świątynie katolickie były nie tylko miejscem sprawowania kultu Bożego; poprzez zgrane czynności liturgiczne realizowały zapotrzebowanie człowieka na sztukę widowiskową; dopuszczając śpiew polifoniczny i muzykę organową dostarczały przeżyć na wzór dzisiejszych sal koncertowych; dzięki swemu wyposażeniu pełniły rolę muzeów, gdyż wychodzą z założenia, że piękno zmusza do jego rozważania.

Środkiem społecznego przekazu w ściślejszym znaczeniu, któremu Kościół poświęcił stosunkowo najwięcej uwagi, była książka. Jest to zrozumiałe. Książka najłatwiej dociera i przemawia do człowieka, stając się narzędziem społecznej wymiany myśli; nie tylko informuje, lecz także pomaga umysłowi w sformułowaniu sądów o istotnych problemach życia ludzkiego.

O zasługach Kościoła na polu piśmiennictwa nie trzeba nikogo przekonywać. Pisarze kościelni istnieją od narodzin Kościoła. Jakże ubogie byłyby dzisiaj archiwa i biblioteki naukowe w niejednym kraju, gdyby nie piśmiennictwo powstałe w środowisku kościelnym. Widać to dobrze na przykładzie Polski. Pierwsze za-
bytki piśmiennictwa polskiego i najwcześniejsze zapiski historyczne dotyczące Polski zawdzięczamy ludziom Kościoła. Kościół szczerze powitał wynalezienie druku, nazywając go szczególnym darem niebios, gdyż zdawał sobie sprawę z tego, jak wiele dobrego będzie można osiągnąć dzięki książce drukowanej.

Okazało się jednak, że pokarm duchowy podawany w formie słowa drukowanego, podobnie jak i pokarm naturalny, może być niezdrowy, a nawet zatruty. Stąd historia dostarcza nam wielu przykładów zwalczania złej książki.

Niejednemu może się wydawać, że Kościół w przeszłości zbyt wiele uwagi i sił poświęcił zwalczaniu złej książki. Przecież jeszcze w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. środkiem społecznego przekazu poświęcono tylko jeden znamienity tytuł: *De prae-
via censura librorum eorumque prohibitione* (kan. 1384—1405). Takiego podejścia do książki domagały się współczesne względy religijne i społeczne. Aby zahamować coraz większy napływ książek niebezpiecznych dla wiary i życia społecznego, wzmocniono dyscyplinę w zakresie cenzury prewencyjnej oraz mnożono zakazy dotyczące niebezpiecznych publikacji. Takie były rzeczywiste potrzeby. Dopiero w ostatnich czasach, zwłaszcza począwszy od Soboru Watykańskiego II, mówi się o książce i innych środkach społecznego przekazu w sposób kompleksowy.

W nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego środkiem społecznego przekazu poświęcono bezpośrednio 11 kanonów (822—832), dając im nowy tytuł: *De instrumentis communicationis socialis et in specie de libris*. Oprócz tego w wielu innych kanonach wspomina się o tychże środkach. W przepisach nowego Kodeksu mówi się o szeroko pojętych środkach społecznego przekazu, choć najwięcej uwagi poświęca się książkom. W przepisach tych przeważa wykład pozytywny, oparty na nauce Soboru Watykańskiego II, zawartej zwłaszcza w Dekrecie *Inter mirifica* i Deklaracji *Dignitatis humanae*. Punktem wyjścia jest założenie, że środki społecznego przekazu w czasach dzisiejszych wywierają coraz to większy wpływ na życie i sposób myślenia ludzi, stając się źródłem postępu i rozwoju człowieka, również pod względem religijnym.

Zanalizujmy więc dyspozycje nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące środków społecznego przekazu, doszukując się w nich przede wszystkim wytycznych do pracy duszpasterskiej.

I. Prawo Kościoła do posługiwania się środkami społecznego przekazu

Kościół, któremu Chrystus Pan powierzył depozyt wiary, aby — mając pomoc Ducha Świętego — święcie strzegł prawdy objawionej, dogłębnie ją badał, wiernie głosił i wykladał, jest zobowiązany i ma wrodzone prawo do przepowiadania Ewangelii wszystkim narodom, także przy użyciu właściwych sobie środków społecznego przekazu; prawo to jest niezależne od jakiegokolwiek władzy ludzkiej (kan. 747 § 1).

W przepisie tym mamy niejako proklamację Kościoła w sprawie przysługującego mu prawa do posługiwania się odpowiednimi środkami społecznego przekazu. Kościół z polecenia Chrystusa Pana jest obowiązany głosić Ewangelię i orędzie zbawienia. Nakaz Chrystusowy, skierowany do Apostołów i ich następców, jest jednoznaczny: „Dana Mi jest wszelka władza w niebie i na ziemi. Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Uczcie je zachowywać wszystko, co wam przykazałem. A oto Ja jestem z wami przez wszystkie dni, aż do skończenia świata”¹. Kościół więc z natury rzeczy ma prawo do korzystania ze wszystkich środków, w tym także ze środków społecznego przekazu, umożliwiających skuteczne wypełnienie zleconej misji. Prawo to jest własne: *a qualibet humana potestate independens*. Jest ono ściśle związane z wolnością należną Kościołowi. Dlatego Sobór Watykański II naucza: „Kościółowi więc przysługuje naturalne prawo używania i posiadania wszelkiego rodzaju owych środków, o ile są konieczne lub pomocne w chrześcijańskiej działalności wychowawczej i w każdej jego pracy, podejmowanej dla zbawienia dusz”².

Wśród środków posługi słowa Bożego naczelną rolę zajmuje bezpośrednie przepowiadanie i nauczanie. Jednakże samo przepowiadanie i nauczanie nie wystarcza w czasach dzisiejszych; tego rodzaju środki posługi słowa Bożego muszą być wsparte oddziaływaniem religijnym także za pomocą prasy, książki i innych środków informacji społecznej (zob. kan. 761). Tego domaga się mentalność dzisiejszego człowieka, który pragnie ustawicznie pogłębiać swoją wiedzę i korzystać ze wszystkich źródeł postępu. Sobór Watykański II zauważa, że środków społecznego przekazu powinno się używać szczególnie tam, gdzie postęp religijny i moralny wymaga szybkiej interwencji³.

Nic więc dziwnego, że ustawodawca kodeksowy wprost zauważa, iż nauczanie katechetyczne powinno być prowadzone przy użyciu

¹ Mt 28, 18—20.

² Dekret *Inter mirifica*, n. 3.

³ Tamże, n. 13.

wszelkich środków wspierających, pomocy dydaktycznych i środków społecznego przekazu, które wydają się skuteczniejsze do tego, aby wierni, w sposób dostosowany do ich charakteru, możliwości i wieku oraz uwzględniający warunki życia, mogli pełniej poznać naukę katolicką i lepiej wprowadzać ją w życie (kan. 779).

II. Zadania biskupów

Biskupi są kierownikami całej posługi słowa Bożego w powierzonych sobie Kościołach partykularnych (kan. 756 § 2), odpowiedzialnymi za realizację kościelnej misji nauczania wśród swojego ludu Bożego (kan. 386 § 1). Z tej racji są zobowiązani do stosowania i zalecania podległym sobie pasterzom środków, które ze względu na okoliczności wydają się najodpowiedniejsze (zob. kan. 386 § 2). Rzecz jasna, że do tych środków należy zaliczyć także środki społecznego przekazu.

Skuteczność nauczania katechetycznego, do którego Kościół przywiązuje szczególną wagę (zob. kan. 773), jest uzależniona od wielu okoliczności, przede wszystkim zaś od dostarczenia odpowiednich pomocy katechetycznych, wśród których na pierwsze miejsce wysuwa się katechizm. Do tej sprawy nawiązuje przepis kan. 775 § 1, który stanowi, iż zadaniem biskupa diecezjalnego, przy zachowaniu przepisów ustanowionych przez Stolicę Apostolską⁴, jest wydanie norm dotyczących katechizacji oraz zapewnienie odpowiednich pomocy katechetycznych, a w razie potrzeby także przygotowanie katechizmu.

Pewne zadania dotyczące głoszenia słowa Bożego i nauczania katechetycznego, wspieranych środkami społecznego przekazu, ustawodawca kodeksowy zleca Konferencji Biskupów. Warto tu zwrócić uwagę na następujące przepisy:

— co do głoszenia nauki chrześcijańskiej przez radio lub telewizję, należy zachować przepisy ustanowione przez Konferencję Biskupów (kan. 772 § 2);

— zadaniem Konferencji Biskupów, jeśli to wydaje się pożyteczne, jest troska o wydanie katechizmów dla własnego terytorium, po uprzednim uzyskaniu aprobaty Stolicy Apostolskiej (kan. 775 § 2); przy Konferencji Biskupów można powołać urząd katechetyczny, którego głównym zadaniem byłoby świadczenie pomocy poszczególnym diecezjom w sprawach katechetycznych (kan. 775 § 3);

— katolickie nauczanie i wychowanie religijne, realizowane w jakichkolwiek szkołach lub za pomocą różnych środków społecz-

⁴ Zob. Jan Paweł II, *Adhort. Ap. Catechesi tradendae*, 16 X 1979. AAS 71 (1979) 1277—1340; S. Congr. pro Clericis, *Directorium catechisticum generale*, 11 IV 1971. AAS 64 (1972) 97—176.

nego przekazu, podlega władzy kościelnej; zadaniem Konferencji Biskupów jest wydanie w tej sprawie norm ogólnych, zadaniem zaś biskupa diecezjalnego jest kierowanie tymi sprawami i czuwanie nad nimi (kan. 804 § 1);

— zadaniem Konferencji Biskupów jest wydanie przepisów w sprawie wymogów, jakim muszą odpowiadać duchowni i członkowie instytutów zakonnych, aby mogli brać udział w roztrząsaniu kwestii dotyczących doktryny katolickiej lub obyczajów w drodze radiowej lub telewizyjnej (kan. 831 § 2).

III. Obowiązek duszpasterzy

Pasterze Kościoła, korzystający przy wypełnianiu swojego zadania z prawa przysługującego Kościołowi, niech się starają posługiwać środkami społecznego przekazu (kan. 822 § 1).

A więc pasterze, mający udział w realizowaniu kościelnej misji nauczania, powinni korzystać ze środków społecznego przekazu, wspomagających głoszenie orędzia zbawienia. Nie jest to tylko zachęta, lecz obowiązek, o czym świadczy tryb rozkazujący: *adhibere satagant*. Oczywiście, że korzystanie ze środków społecznego przekazu jest uwarunkowane możliwością.

Wnioski praktyczne, jakie płyną z powyższej dyspozycji prawnej, są liczne; szczegółowo wymienia je teologia pasterska i katechetyka. Dla przykładu: proboszcz powinien zabiegać o to, aby wierni mogli zopatrzyć się w katechizmy, podręczniki do nauki religii i modlitewniki oraz czytali prasę katolicką i inne publikacje religijne; powinien założyć odpowiednią bibliotekę parafialną, umieścić w poczekalni domu parafialnego stosowną prasę katolicką czy albumy religijne, urządzić gablotę parafialną w przedsionku kościoła z interesującymi hasłami i ciekawszymi wycinkami z prasy; powinien założyć, używać i konserwować urządzenia nagłaśniające w kościele, aby słowo Boże i liturgiczne docierało do każdego uczestnika zgromadzenia itd. Swoje obowiązki w tym zakresie ma też biskup diecezjalny i Konferencja Biskupów.

Wspomniani pasterze powinni dokładnie pouczać wiernych o tym, że są zobowiązani do współdziałania, aby korzystanie ze środków społecznego przekazu było ożywione duchem ludzkim i chrześcijańskim (kan. 822 § 2).

Na duszpasterzach więc ciąży obowiązek takiego wychowania wiernych, aby ci wpływali na ożywienie środków społecznego przekazu duchem ludzkim i chrześcijańskim. Środki te służą celom ludzkim, jeśli doskonalą człowieka i przyczyniają się do dobra całej rodziny ludzkiej, czyli jednością ludzkość, umacniają poczucie wspólnoty, dostarczają informacji o złożonych problemach życia ludzkiego, wychodzą naprzeciw temu wszystkiemu, co jest

źródłem prawdziwego postępu, rozwoju oraz dobra poszczególnych ludzi i całej ludzkości. Środki społecznego przekazu są owiane duchem chrześcijańskim, jeśli pomagają zrozumieć problemy świata i chrześcijaństwa oraz problemy życia ludzkiego zgodnie z nauką Ewangelii i Kościoła.

Kościół nawołując wiernych, aby wpływali na ożywienie środków społecznego przekazu duchem ludzkim i chrześcijańskim, kieruje się przykrym doświadczeniem. Uczy ono, że w wyniku czy to braku umiejętności lub poczucia odpowiedzialności, czy nawet czyjejsz złej woli, środki społecznego przekazu mogą wywoływać skutki przeciwne właściwym, mianowicie ukrywać prawdę, przekazywać półprawdy, siać nieporozumienia między ludźmi i społeczeństwami, uczyć zemsty, nienawiści i poniżania drugiego człowieka, negować najwyższe wartości życia ludzkiego, niszczyć dobre obyczaje, prowadzić do grzechu, szerzyć zło. Ani pasterze, ani wierni nie mogą być obojętni wobec tych niejako ubocznych skutków środków społecznego przekazu. Kościół żąda od wiernych, aby nie tylko korzystali jedynie z tych środków, które doskonaliły człowieka i chrześcijanina, lecz także współpracowali wraz z pasterzami w wysiłkach na rzecz prawdziwie ludzkiego i chrześcijańskiego oblicza tych środków.

IV. Obowiązki wiernych

Wszyscy wierni, szczególnie zaś ci, którzy w jakikolwiek sposób mają udział w kierowaniu środkami społecznego przekazu lub stosowaniu ich, powinni udzielać pomocy działalności pasterskiej tak, by Kościół także za pomocą tych środków mógł skutecznie spełniać swoje zadania (kan. 822 § 3).

Przepis ten nawiązuje do nauki Soboru Watykańskiego II, zawartej w rozdziale II Dekretu *Inter mirifica*, w którym m. in. czytamy: „Także i świeccy, którzy mają udział w posługiwaniu się tymi środkami, niechaj starają się dać świadectwo Chrystusowi, spełniając przede wszystkim umiejętnie i w duchu apostołstwa swe zadania, a nawet wspomagając w miarę możliwości wprost duszpasterską działalność Kościoła przez uzdolnienia techniczne, ekonomiczne, kulturalne i artystyczne”⁵.

A więc Kościół potrzebuje pomocy i tych, którzy mają bezpośredni kontakt ze środkami społecznego przekazu, kierują nimi lub mają możliwość wpływania na ich oblicze, albo są w stanie pokierować lub zaopiekować się nimi w konkretnych warunkach kościelnych ze względu na swoje uzdolnienia, i tych, którzy mogą dostarczyć tego wszystkiego, co jest przedmiotem przekazu społecznego, czyli pisarzy, artystów itd. Przykładem mogą być do-

⁵ Dekret *Inter mirifica*, n. 13.

niosłe zgromadzenia kościelne o charakterze masowym czy tzw. tygodnie kultury chrześcijańskiej, które są organizowane wysiłkiem nie tylko duszpasterzy, lecz także szerszego kręgu wiernych, odpowiednio uzdolnionych.

Omawiany przepis jest praktycznym zastosowaniem kan. 211, który zobowiązuje i uprawnia wszystkich wiernych do starania się usilnie o to, aby Boże orędzie zbawienia coraz bardziej docierało do wszystkich ludzi w każdym czasie i na całym świecie. Cały lud Boży, zgodnie z własną pozycją i możliwościami, uczestniczy w prorockiej funkcji Chrystusa. Każdy wierny ma swój udział w zbawczej misji Kościoła „według miary daru Chrystusowego”⁶. Są to konsekwencje przyjęcia sakramentów chrztu i bierzmowania⁷.

Inne obowiązki wiernych w odniesieniu do środków społecznego przekazu wynikają pośrednio z przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego. Jeśli na pasterzach ciąży obowiązek wspomagania swoich wysiłków w dziedzinie przepowiadania słowa Bożego środkami społecznego przekazu, to wierni ze swej strony powinni korzystać z tych środków, np. zaopatrując się w katechizmy i podręczniki do nauki religii, czytając prasę katolicką, słuchając audycji katolickich specjalnie kierowanych do nich itd. Jeśli rodzice są zobowiązani i uprawnieni do wychowania swojego potomstwa (zob. kan. 226, 793, 1136), to powinni też czuwać nad tym, aby życie religijne i moralne w rodzinie nie ucierpiało wskutek niewłaściwego korzystania ze środków społecznego przekazu. Jeśli wierni mają obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła, aby mógł korzystać ze środków koniecznych do realizowania swej misji (zob. kan. 222 § 1, 1261, 1262), to powinni w miarę możliwości wspierać wszelkie inicjatywy pasterskie dotyczące środków społecznego przekazu.

Ze środków społecznego przekazu w szerokim zakresie mogą korzystać także członkowie instytutów zakonnych. Jednakże prawo zakonne apeluje do nich o takie korzystanie z tych środków, które nie przyniesie szkody własnemu powołaniu i nie stanowi zagrożenia dla czystości osoby konsekrowanej (kan. 666).

V. Cenzura prewencyjna

1. Przepisy ogólne

Pasterze Kościoła, celem zachowania czystości prawd wiary i obyczajów, są zobowiązani i uprawnieni do:

— czuwania, aby wiara i obyczaje wiernych nie ucierpiały

⁶ Ef. 4, 7.

⁷ Zob. Sob. Wat. II, Konst. dogm. *Lumen gentium*, n. 33.

przez publikowanie pism lub korzystanie ze środków społecznego przekazu;

— domagania się, aby pisma dotyczące wiary i obyczajów, które będą ogłoszone drukiem przez wiernych, zostały poddane osądowi pasterskiemu;

— odrzucania pism, które przynoszą szkodę prawdziwej wierze lub dobremu obyczajom (kan. 823 § 1).

Przez pasterzy Kościoła w powyższym przepisie należy rozumieć biskupów — tak poszczególnych, jak i zebranych na synodach partykularnych lub Konferencjach Biskupów. Przepis ten biskupi realizują w odniesieniu do wiernych powierzonych swej pieczy. W odniesieniu do całego ludu Bożego wspomniane prawo i obowiązek należą do najwyższej władzy Kościoła (kan. 823 § 2).

Genezy przepisu kan. 823 należy doszukiwać się w nakazach Św. Pawła, który pisał do Tymoteusza: „Strzeż depozytu wiary unikając światowej czezej gadaniny i przeciwstawnych twierdzeń rzekomej wiedzy”⁸; „Unikaj zaś światowej gadaniny; albowiem uprawiający ją coraz bardziej będą się zbliżać ku bezbożności, a ich nauka jak gangrena będzie się szerzyć wokoło”⁹. Te jednoznaczne nakazy Pawłowe były źródłem rozlicznych zaleceń Stolicy Apostolskiej dotyczących publikacji książek religijnych, w szczególności zaś cenzury prewencyjnej i indeksu książek zakazanych. Już papież Gelazy I (492—496) wydał jeden z pierwszych katalogów książek aprobowanych i zakazanych¹⁰.

Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego, zachowując ideę strzeżenia depozytu wiary, nie nawiązuje do dawnych metod cenzorskich. Przede wszystkim zaś zrywa z dotychczasowym pojęciem indeksu książek zakazanych.

Już prawo posoborowe przestało posługiwać się terminem „indeks książek zakazanych” oraz dostosowało metody zwalczania złej książki do wymogów czasów dzisiejszych. W Motu proprio *Integrae servandae* Pawła VI z dnia 7 grudnia 1965 r. zostały zmienione dotychczasowe zasady obowiązujące w Kongregacji do Spraw Nauki Wiary, spadkobierczyni Św. Oficjum, przy rozpatrywaniu i osądzaniu książek podejrzanych z zakresu wiary i moralności chrześcijańskiej. Odtąd nie można potępić książki bez wysłuchania opinii jej autora, dania mu możliwości obrony choćby na piśmie i powiadomienia ordynariusza o sprawie. Przedmiotem wyroku potępiającego mogą być tylko te opinie, które w sposób oczywisty sprzeciwiają się samym podstawom wiary¹¹. Normy specjalne, wydane przez Kongregację do Spraw Nauki Wiary zgodnie z za-

⁸ 1 Tm 6, 20.

⁹ 1 Tm 2, 16—17.

¹⁰ C. 3, D. XV; PL 59, 157—166.

¹¹ AAS 57 (1965) 952—955.

luceniem Pawła VI, szczególnie określiły sposób postępowania przy badaniu błędnych opinii autorów książek, jednoznacznie rezygnując z metod inkwizytorskich¹². Wspomniana Kongregacja w swej notyfikacji z dnia 14 czerwca 1966 r. oznajmiła, że dotychczasowy indeks książek zakazanych nie ma znaczenia ustawy dyscyplinarno-karnej, lecz tylko znaczenie moralne, jako że przestrzega przed niebezpieczeństwem duchowym, grożącym ze strony niektórych pism, którego z prawa natury należy się strzec¹³. Wreszcie dekretem tejże Kongregacji z dnia 15 listopada 1966 r. został zniesiony kan. 1399 poprzedniego Kodeksu, wymieniający kategorie książek zakazanych z mocy samego prawa, oraz kan. 2318 tegoż Kodeksu, określający kary, jakim podlegali ci, którzy naruszali prawo o cenzurze prewencyjnej i indeksie¹⁴.

Kościół posoborowy nie przestał dostrzegać problemu złej książki, jednakże radykalnie zmienił metody zwalczania jej celem zabezpieczenia wiernych przed grożącym niebezpieczeństwem duchowym. Zmiana uwzględniła dojrzałość umysłową i religijną dzisiejszych wiernych oraz zwiększone poczucie swej godności przez współczesnego człowieka. Do tego nawiązał nowy Kodeks Prawa Kanonicznego. Zaakcentował on potrzebę prewencyjnej cenzury książki religijnej, nie zaś konsekwencje karne; podkreślił konieczność zwalczania książki niebezpiecznej dla dobra duchowego wiernych, jednakże wskazał na dialog z jej autorem jako najwłaściwszy sposób zażegnania tego niebezpieczeństwa.

2. Zezwolenie lub aprobaty na druk książki

a. Przepisy wyjaśniające

1° Jeśli nie postanowiono inaczej, ordynariuszem miejscowym, którego należy prosić o zezwolenie lub aprobatę na druk książek zgodnie z przepisami omawianych kanonów, jest własny ordynariusz miejscowy autora lub ordynariusz miejsca, gdzie książki zostaną opublikowane (kan. 824 § 1).

Zezwolenie (*licentia*) to zgoda właściwego ordynariusza miejscowego na druk książki, poprzedzona roztropnym osądem jej treści i uwzględnieniem zasady stosowności. Aprobaty zaś (*approbatio*) to oficjalna zgoda na druk książki religijnej, poprzedzona oceną publikacji, dokonaną przez cenzora kościelnego pod kątem godności jej treści z nauką Kościoła o wierze i obyczajach.

2° Cokolwiek w omawianych kanonach postanawia się o książ-

¹² S. Congr. pro Doctrina Fidei, *Nova agendi ratio in doctrinarum examine*, 15 I 1971. AAS 63 (1971) 234—236.

¹³ AAS 58 (1966) 445.

¹⁴ AAS 58 (1966) 1186.

kach, należy stosować także do wszelkiego rodzaju pism przeznaczonych do publicznego rozpowszechniania, chyba że byłoby wiadomo, iż jest inaczej (kan. 824 § 2).

3° Aprobata lub zezwolenie na wydanie jakiegos dzieła odnosi się do tekstu oryginalnego, nie zaś do jego nowych wydań lub przekładów (kan. 829).

4° Członkowie instytutów zakonnych, aby mogli wydawać pisma traktujące o kwestiach religijnych lub moralnych, muszą mieć także zezwolenie swojego przełożonego wyższego zgodnie z przepisami konstytucji (kan. 832).

b. Księgi Pisma Świętego

1° Księgi Pisma Świętego wolno wydawać tylko za aprobatą Stolicy Apostolskiej lub Konferencji Biskupów. Również ich tłumaczenia na języki narodowe muszą być aprobowane przez wspomnianą władzę; tłumaczenia te powinny być zaopatrzone w konieczne i wystarczające wyjaśnienia (kan. 825 § 1).

2° Tłumaczenia Pisma Świętego, zaopatrzone w odpowiednie wyjaśnienia, katolicy mogą przygotować i wydać — za zgodą Konferencji Biskupów — także wspólnie z braćmi odłączonymi (kan. 825 § 2).

c. Księgi liturgiczne i modlitewniki

1° W odniesieniu do ksiąg liturgicznych powinny być zachowane przepisy kan. 838 (kan. 826 § 1).

Do Stolicy Apostolskiej należy kierowanie liturgią całego Kościoła, wydawanie ksiąg liturgicznych oraz przejrzanie ich przekładów na języki narodowe. Zadaniem Konferencji Biskupów jest przygotowanie tłumaczeń ksiąg liturgicznych na języki narodowe, dokonanie w nich odpowiednich przystosowań w granicach określonych w samych księgach liturgicznych oraz ich wydanie, po uprzednim przejrzaniu ich przez Stolicę Świętą.

2° Aby księgi liturgiczne oraz ich tłumaczenia na język narodowy, a także ich części, mogły być ponownie wydane, jest potrzebne stwierdzenie ich zgodności z wydaniem aprobowanym, dokonane przez ordynariusza miejsca, gdzie są wydane (kan. 826 § 2).

3° Modlitewniki do publicznego lub prywatnego użytku wiernych mogą być wydane tylko za zezwoleniem ordynariusza miejscowego (kan. 826 § 3).

d. Katechizmy oraz podręczniki i książki
z zakresu nauk kościelnych i dyscyplin
religijno-moralnych

1° Katechizmy i inne pisma służące nauczaniu katechetycznemu, a także ich przekłady, aby mogły być opublikowane, wymagają aprobaty ordynariusza miejscowego, przy zachowaniu przepisu kan. 775 § 2 (kan. 827 § 1).

2° Tylko te książki z zakresu Pisma Świętego, teologii, prawa kanonicznego, historii Kościoła oraz dyscyplin religijnych i moralnych mogą być używane jako podręczniki w szkołach podstawowych, średnich i wyższych, które wydano za aprobatą właściwej władzy kościelnej albo później zostały przez nią zatwierdzone (kan. 827 § 2).

3° Zaleca się, aby książki o treści określonej w kan. 827 § 2, chociaż nie będą używane jako podręczniki, a także pisma szczególnie poruszające kwestie związane z religią i godziwością obywateli, były poddane osądowi ordynariusza miejscowego (kan. 827 § 3).

4° W kościołach lub kaplicach nie można wystawiać, sprzedawać ani rozdawać książek i innych pism traktujących o kwestiach religii lub moralności, jeśli nie zostały wydane za zezwoleniem właściwej władzy kościelnej bądź nie zostały później przez nią zaaprobowane (kan. 827 § 4).

e. Zbiory dekretów i akt kościelnych

Zbiorów dekretów lub akt, opublikowanych przez jakąś władzę kościelną, nie wolno ponownie wydawać bez uzyskania uprzednio zezwolenia tejże władzy, a także, w razie uzyskania zezwolenia, bez zachowania warunków określonych przez tę władzę (kan. 828).

3. Cenzorzy kościelni

Cenzor kościelny to urzędnik powołany przez ordynariusza miejscowego lub Konferencję Biskupów, zajmujący się oficjalną kontrolą publikacji o treści religijno-moralnej przed ich ukazaniem się w druku, oceniający je pod względem zgodności treści z oficjalnym nauczaniem Kościoła.

1° Przy zachowaniu prawa każdego ordynariusza miejscowego do zlecenia oceny książki osobom przez siebie zatwierdzonym, Konferencja Biskupów może sporządzić listę cenzorów odznaczających się wiedzą, zdrową nauką i roztropnością, którzy by byli do dyspozycji kurii diecezjalnych, albo ustanowić komisję cenzo-

rów, z którą ordynariusze miejscowi mogliby się konsultować (kan. 830 § 1).

2° Cenzor wypełniając swój urząd, odrzucając wszelki wzgląd na osobę, powinien mieć na uwadze tylko naukę Kościoła o wierze i obyczajach, przekazaną przez oficjalne nauczanie kościelne (kan. 830 § 2).

3° Swoją opinię cenzor powinien wydać na piśmie. Jeśli opinia ta jest pozytywna, ordynariusz, zgodnie ze swoim roztropnym osądem, powinien udzielić zezwolenia na druk, podając swoje nazwisko, datę i miejsce udzielonego zezwolenia; gdyby ordynariusz odmówił zezwolenia, powinien przedstawić autorowi dzieła powody odmowy (kan. 830 § 3).

VI. Publikowanie pism przez wiernych w wydawnictwach świeckich

W dziennikach, broszurach lub periodykach, które zwykły jawnie zwalczać religię lub dobre obyczaje, wierni nie powinni niczego zamieszczać, chyba że zachodzi słuszna i rozumna przyczyna. Duchowni i członkowie instytutów zakonnych mogliby to uczynić jedynie za zezwoleniem ordynariusza miejscowego (kan. 831 § 1).

Chodzi tu o dzienniki (*diaria*), broszury (*libelli*) i czasopisma (*folia periodica*), które w sposób jawny (*manifesto*) zwalczają religię katolicką lub dobre obyczaje, zgodnie z zadeklarowanym lub ukrytym profilem wydawnictwa, nie zaś mimochodem i okazyjnie.

Zakaz ten dotyczy nie tylko stałej współpracy, lecz także sporadycznego publikowania artykułów, recenzji, sprawozdań, listów do redakcji itd. (*ne quidpiam conscribant christifideles*). Słuszną i rozumną przyczynę może stanowić np. potrzeba opublikowania repliki w ważnej sprawie, wzięcia w obronę osoby niewinnej, sprostowania błażutnych stwierdzeń, wyrażenia sprzeciwu wobec rozpowszechniania błędnych i szkodliwych opinii itd. Gdyby jednak chodziło o duchownych i zakonników, oprócz słusznej i rozumnej przyczyny byłoby potrzebne zezwolenie ordynariusza miejscowego; oczywista, że zakonnicy ponadto muszą mieć zezwolenie własnego przełożonego.

Na ogół przyjmuje się, że umieszczenie w prasie zwalczającej religię lub dobre obyczaje samego ogłoszenia, np. o kupnie lub sprzedaży samochodu albo o poszukiwaniu mieszkania, nie podlega zakazowi, chyba że byłoby to odczytane przez innych jako pewnego rodzaju solidaryzacja z profilem wydawnictwa.

Z powyższego wypływa wniosek, że publikowanie pism przez wiernych, nawet gdyby chodziło o duchownych i zakonników, nie jest zakazane i nie wymaga uprzedniego zezwolenia ordynariusza

miejscowego, jeśli dane wydawnictwo nie zwalcza religii i dobrych obyczajów, pisma zaś nie dotyczą wiary i moralności (zob. kan. 827 § 3); chyba że w prawie partykularnym lub konstytucji zakonnej postanowiono inaczej.

VII. Sankcje kanoniczne za nadużycie środków społecznego przekazu

Kto w publicznym widowisku lub przemówieniu albo w publicznie rozpowszechnionym piśmie, albo też w inny sposób, używając środków społecznego przekazu, dopuszcza się bluźnierstwa, poważnie obraża dobre obyczaje, ubliża religii lub Kościołowi bądź pobudza do nienawiści lub pogardy względem nich, powinien być ukarany sprawiedliwą karą (kan. 1369).

Bluźnierstwo (*blasphemia*) to wrogie nastawienie woli wobec Boga, wyrażone urąganiem, lżeniem lub szydzeniem skierowanym przeciwko Bogu bądź przeciwko stworzeniom ze względu na Boga. Może ono być zabarwione zwykłą nienawiścią wobec Boga albo niewiarą; w tym drugim przypadku odmawia się Bogu czegoś, co jest Mu właściwe, bądź przypisuje coś, co jest Mu obce. Bluźnierstwo jest bezpośrednie, jeśli jest skierowane wprost przeciwko Bogu, Jego osobie lub przymiotom; jest ono pośrednie, jeśli zostało skierowane przeciwko aniołom, Świętym, ludziom lub rzeczom ze względu na Boga.

Dobre obyczaje obraża ten; kto swoim zachowaniem się lub działalnością występuje przeciwko chrześcijańskim zasadom porządku moralnego, np. propagując małżeństwa bigamiczne, związki homoseksualne, wykroczenia przeciwko szóstemu przykazaniu Bóżemu itd. Obrażenie dobrych obyczajów jest poważne, jeśli jego destruktywne skutki są stosunkowo wielkie.

Ubliża religii lub Kościołowi, kto względem nich zachowuje się w sposób obraźliwy i poniżający, np. szydząc lub niesłusznie i złośliwie pomawiając o coś.

Do nienawiści względem religii lub Kościoła pobudza ten, kto podsycza w stosunku do nich uczucia wrogie u innych.

Pogarda wobec religii lub Kościoła polega na lekceważeniu ich w wysokim stopniu przez odmawianie im jakichkolwiek wartości bądź ostantacyjne nieliczenie się z nimi jako zjawiskami wysoce szkodliwymi.

Każde z zabronionych działań jest przestępstwem kościelnym, jeśli zostało dokonane publicznie, mianowicie podczas publicznego widowiska lub przemówienia, w rozpowszechnionym piśmie lub za pośrednictwem innych środków społecznego przekazu. Do zaistnienia przestępstwa jest konieczna wina umyślna.

Wszystkie wymienione przestępstwa są zaliczane do szczególnie ciężkich, gdyż znieważają Boga, naruszają porządek moralny, go-

dzą w uczucia religijne, utrudniają Kościołowi realizowanie jego zbawczej misji. Kara za wspomniane przestępstwa jest obligatoryjna, jednakże powinna być wymierzona według stopnia winy przestępcy.

Zakończenie

Kościół posoborowy, poprawnie odczytując „znaki czasu”, w swoim odnowionym Kodeksie Prawa Kanonicznego w stosunkowo szerokim zakresie unormował zagadnienie środków społecznego przekazu w aspekcie duszpasterskim, uznając je za zwyczajne środki, jakimi należy się posługiwać przy realizacji kościelnej misji nauczania. Rzecz jasna, iż ukazana strona dyscyplinarna poruszonego zagadnienia nie wyczerpuje przebogatej problematyki duszpasterskiej z nim związanej. Problematykę tę można pełniej poznać przede wszystkim dzięki Instrukcji *Communio et progressio* Papieskiej Rady do Spraw Środków Społecznego Przekazu z dnia 23 maja 1971 r.¹⁵ oraz partykularnym instrukcjom duszpasterskim w sprawie środków społecznego przekazu.

De instrumentis communicationis socialis normae canonicae

Ecclesiae, cui Christus Dominus fidei depositum concredidit ut ipsa, Spiritu Sancto assistente, veritatem revelatam sancte custodiret, intimius perscrutaretur, fideliter annuntiaret atque exponeret, officium est et ius nativum, etiam mediis communicationis socialis sibi propriis odhibitis, a qualibet humana potestate independens, omnibus gentibus Evangelium praedicandi. Ad Ecclesiae vero pastores munus pertinet fideles ita instituendi atque moderandi ut iidem, horum etiam instrumentorum auxilio, suam totiusque humanae familiae salutem ac perfectionem persequantur.

Ut veritatem fidei morumque integritas servetur, officium et ius est Ecclesiae pastoribus invigilandi, ne scriptis aut usu instrumentorum communicationis socialis christifidelium fidei aut moribus detrimentum afferatur; item exigendi, ut quae scripta fidem moresve tangant a christifidelibus edenda suo iudicio subiciantur; necnon reprobandi scripta quae rectae fidei aut bonis moribus noceant.

¹⁵ AAS 63 (1971) 593—656.